

Przemysław Wiszewski

Uwagi o projekcie ustawy ustanawiającej Narodowy Program Kopernikański (NPK)

Przyłączając się zasadniczo do treści listu Przewodniczącego KRASP w przedmiotowej sprawie, chciałbym jedynie zwrócić uwagę na nonsensowny – w sensie: nieracjonalny, sprzeczny wewnętrznie, groźny dla wytyczonych celów - charakter przedsięwzięcia.

Narodowy Program Kopernikański w żaden sposób nie może służyć – wbrew deklarowanemu celowi – wsparciu polskich badań naukowych w kluczowych ośrodkach naukowych (taki cel sformułowano w *Preamble*, patrz niżej).

Podstawowym celem NPK jest rozdysponowywanie prestiżu (korporacja Międzynarodowej Akademii Kopernikańskiej) oraz środków finansowych, w tym środków przeznaczonych na wsparcie systemu nauki przez UE, przyznawanych przez członków MAK, a także wykreowanie sieci stanowisk opłacanych z budżetu państwa (AMK, CBMK, PINK). Wszystkie czynności określone jako właściwe dla NPK są realizowane obecnie przez NCN, NAWA, PAN oraz szkoły wyższe. Dublowanie ich zadań i obciążanie kosztami administracyjnymi systemu w okresie głębokiego niedoboru finansów na badania naukowe i rozwój istniejących jednostek nauki i szkolnictwa wyższego nie może być uznane za sposób na wsparcie badań naukowych w Polsce.

Wyjątkowo niebezpieczne jest woluntarystyczne przyznanie jednostkom Szkoły Głównej Mikołaja Kopernika praw do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego oraz praw do wewnętrznego określania programów kształcenia bez jakiegokolwiek kontroli poziomu badań naukowych prowadzonych w tych jednostkach. Jest to nie tylko sprzeczne z podstawowymi wartościami całego systemu nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce. Uderza to w samo serce naszej aktywności – przekonanie, że jedynie wysoka jakość badań uprawnia do kształcenia naszych następców. Za niezmiernie groźne należy uznać również dążenie do dalszej centralizacji i kontroli działań jednostek prowadzących badania i działalność kulturalną zagranicą (PINK). I w tym przypadku nie ma mowy o rozwijaniu światowej klasy ośrodków badawczych, a jedynie o rozdysponowywaniu według bliżej nieokreślonych kryteriów środków pieniężnych Skarbu Państwa.

Wreszcie, propozycja regulacji zawiera szereg, czasami szokujących błędów prawnych, w tym łamie podstawowe wolności obywateli RP. O pominięciu zasady wolności i niezależności badań naukowych była wielokrotnie mowa w innych opiniach.

Lektura propozycji regulacji nie jest zajęciem łatwym i przyjemnym. Pompatyczny ton, łączenie dotychczasowych zapisów regulacyjnych (PAN) z nieprzystającymi celami szczegółowymi oraz dążenie do wykreowania możliwie wielu posad, funkcji i tytułów do pobierania środków z kasy RP i UE sprawiły mi przykrość natury zarówno estetycznej jak i etycznej. Z całą świadomością stwierdzam, że w bieżącym kształcie regulacja może doprowadzić do dramatycznego marnotrawstwa środków publicznych, rozrostu biurokracji niczym nieuzasadnionego, pozbawieniem systemu nauki i szkolnictwa wyższego impulsu rozwojowego przetransferowanego na niejasne korzyści z działania NPK.

Wierząc w dobre intencje Ministra postulowałbym dla uczczenia pamięci Mikołaja Kopernika – jeśli jest to niezbędne – powołanie programu grantowego koordynowanego przez NCN i finansującego rozwój infrastruktury astronomicznej, grantów i staży badawczych realizowanych w ścisłej kooperacji z najlepszymi ośrodkami badań astronomicznych na świecie, wreszcie wspierających popularyzację wiedzy o wszechświecie. Polska astronomia ma duży potencjał i wybitnych specjalistów, którzy nie posiadają jednak odpowiedniego wsparcia finansowego. Ułamek kwot, jaki zamierza się przeznaczyć na NPK, przyniósłby polskiej astronomii ogrom korzyści i wzmocnił pozycję polskiej nauki w świecie.

Analiza szczegółowa

- I. Deklarowany cel: *stworzenie sieci efektywnych instytucji naukowych. Dzięki świeżości, kreatywności, innowacyjności oraz zaangażowaniu międzynarodowych autorytetów, staną się one ośrodkiem o znaczącym prestiżu naukowym, a jednocześnie będą silnie oddziaływały w skali globalnej.*

Analiza: rezultatem Programu ma być stworzenie kilku ośrodków naukowych o światowym znaczeniu. Program nie służy działalności dydaktycznej. Program nie ma innych celów, niż rozwijanie sieci instytucji naukowych.

- II. Działania: powołanie korporacji Międzynarodowej Akademii Kopernikańskiej (MAK); powołanie Centrum Badawczego Mikołaja Kopernika (CBMK); powstanie Narodowego Programu Kopernikańskiego; powstanie Szkoły Głównej Mikołaja Kopernika (SGMK); powołanie Stypendiów Kopernikańskich; powołanie Programu Ambasadorów Międzynarodowej Akademii Kopernikańskiej; współpraca z Polskim Instytutem Naukowo-Kulturalnym. AMK przyznaje Nagrody Kopernikańskie w dyscyplinach: astronomia, nauki ekonomiczne, nauki medyczne, nauki prawne. Kandydatów do nagród mogą zgłaszać wyłącznie członkowie władz państwa, członkowie konwentu AMK lub dodatkowo osoby zaproszone do zgłaszania kandydatów przez laureatów NK. Sekretarz AMK przyznaje tytuły Ambasadorów Międzynarodowej Akademii Kopernikańskiej

Analiza: MAK ma być podzielona na Izby, jej członkowie biorą udział w procedowaniu grantów i stypendiów związanych z MAK. Nie wspomina się o innej formie prowadzenia działalności naukowej przez konwent MAK. MAK jako jednostkę wykonawczą w realizowaniu badań naukowych tworzy CBMK, które miałyby prowadzić działalność naukową i zapewniać realizację współprac z jednostkami naukowymi w zakresie przewidzianym dla MAK (art. 2, ust. 3). Nie jest jasne, w jakim zakresie merytorycznym CBMK miałyby prowadzić badania. Ogólne cele CBMK sprowadzają się do szeroko rozumianej działalności doradczej, współpracy z już istniejącymi jednostkami systemu nauki i szkolnictwa wyższego (z wyłączeniem PAN), działaniami popularyzującymi naukę, wspieraniem (ogólnie zarysowanym) beneficjentów naukowych programów unijnych, a także ogólnie rozumianego finansowania badań podstawowych (art. 54). Bardziej precyzyjnie działalność CBMK została zdefiniowana w art. 62 i 63 i sprowadzać się ma do przyznawania różnego rodzaju grantów i stypendiów, co do miejsca realizowania których nie ma wskazania. Wspieraniu badań naukowych ma służyć też program Stypendiów Kopernikańskich zaś promocji badań za granicą program Ambasadorów. W obu przypadkach są to wyróżnienia przyznawane przez członków MAK, w przypadku Ambasadorów – przez sekretarza MAK dożywotnio (sic!).

- III. Szkoła Główna Mikołaja Kopernika ma za zadanie *kształcenie oraz prowadzenie badań naukowych w obszarze nauk matematyczno-przyrodniczych, medycznych, ekonomicznych, filozoficznych oraz prawnych*. Nie jest jasne, co konkretnie kryje się pod pojęciem 'obszaru nauk' (termin był w użyciu w klasyfikacji dyscyplin w

latach 2011-2018, jednak używany był w innych formach). SGMK ma być podzielona na kolegia posadowione w Olsztynie (nauk medycznych), Toruniu (astronomii i nauk przyrodniczych), Lublinie (prawa), Krakowie (filozofii i teologii) i Poznaniu (nauk ekonomicznych i zarządzania), a także obejmuje Krajową Szkołę Administracji Publicznej w Warszawie. SGMK ma mieć zakres działania, także badawczego, analogiczny do innych szkół wyższych. Nie jest określona wielkość kolegiów i sposób zapewnienia im podstaw materialnych, w tym warsztatu badawczego. Funkcjonowanie zarządu SGMK jest niezgodne z uPSWiN, która w szkołach publicznych, nie będących podporządkowanymi innym ministerstwom, wymaga funkcjonowania senatu (uPSWN, art. 17.1.1), nie przewiduje mianowania rektora przez ministra lub przedstawiciela innej jednostki (uPSWN, art. 24.2), wreszcie nie przewiduje zastępowania rady uczelni przez inną jednostkę (uPSWN, art. 17.1.1. w powiązaniu z art. 19). Kolegia SGMK mają nabyć uprawnienia do prowadzenia doktoratów z momentem swojego powołania – równe posiadaniu kategorii B+ (art. 42, ust. 2);

Analiza: Nie jest jasny związek powołania SGMK z określonym w preambule celem NPK. Nie określono, jaki rodzaj braku w systemie szkolnictwa wyższego ma uzupełnić. Nie wskazano, jak planuje się zwiększyć potencjał polskiej nauki poprzez powołanie nowych instytucji, dublujących istnienie już funkcjonujących jednostek uczelni działających w miastach określonych jako siedziby kolegiów SGMK. Odnotujmy, że w zakresie dydaktyki wprowadza się dyskryminujące i niezgodne z konstytucyjnym prawem do wolnego dostępu do kształcenia zasady rekrutacji (kandydaci nie mogą mieć więcej niż 24 lata!, art. 41.1). Przepisy opisujące strukturę zarządczą Szkoły są w rażącej sprzeczności ze stanem prawnym.

Przyznanie uprawnień nowopowołanym kolegiom na poziomie B+ w odpowiednich dyscyplinach, dające tym samym prawo do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego oraz prowadzenia szkoły doktorskiej, bez wcześniejszej ewaluacji jakości badań, stoi w rażącej sprzeczności z uPSWiN (art. 268 i 269). Łamie też zasadę równości wobec prawa (podmioty szkolnictwa wyższego poza SGMK muszą udowodnić poziom kompetencji, który jest zakładany bez konieczności jego dowiedzenia dla SGMK). Ale

przede wszystkim takie działanie oznacza oderwanie uprawnień jednostek od poziomu kompetencji zatrudnionych w nich osób.

Nie ma innego niż strukturalne (izby MAK) oraz – domyślnie – historyczne (zainteresowania Mikołaja Kopernika) uzasadnienia wyboru wskazanych dyscyplin dla Nagród Kopernikańskich. Oderwanie wyboru tych dyscyplin od miejsca badań prowadzonych przez polskich badaczy w ramach nauki światowej przekreśla użyteczność planowanej instytucji dla osiągnięcia celów określonych w preambule.

IV. Polski Instytut Naukowo-Kulturalny służy promocji polskiej nauki zagranicą, koordynując działalność wszystkich jednostek naukowych i kulturalnych powołanych przez RP i funkcjonujących poza jej granicami. Instytut przyznaje im środki finansowe na funkcjonowanie i na realizację programów. Sam PINK jest finansowany z budżetu państwa, z działu Szkolnictwo wyższe i nauka oraz środków Unii Europejskiej.

Analiza: PINK ma być instytucją centralizującą nadzór nad wszystkimi polskimi ośrodkami naukowymi i kulturalnymi zagranicą. Kierownictwo (dyrektor i rada) będą powoływani przez sekretarza MAK i ministrów. Instytut miałby dystrybuować środki finansowe między wspomniane instytucje, sam nie prowadziłby żadnych badań naukowych. Otwartym jest pytanie, czy PINK miałby nadzorować także jednostki uczelni wyższych i PAN poza granicami Polski? Zakres kompetencji określony jest szeroko, ale też bardzo ogólnikowo.